

ÄLKÄÄ KOKEILKO TÄTÄ KOTONA!

MARKKINOISTUMINEN JA SOSIAALIPOLITIikka

Ritva Nätkin: *YTT, yliopistonlehtori, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto*
ritva.natkin@uta.fi

Janus vol. 21 (4) 2013, 376–378

Tänä vuonna Tampereella 24.–25.10.2013 pidettyjen Sosiaalipolitiikan päivien teemanä oli ”*Sosiaalipolitiikan markkinoistuminen*”. Yleisöluennot avannut professori Anneli Anttonen totesi, ettei markkinoistuminen ole niin onnellinen asia kuin miltä se näyttää päivien esitteessä olevan kuvan perusteella. Petra Heikkilä oli piirtänyt päivien esitteen kanteen kuvan postusta, joka hoivaa säästöpossua.

Ensimmäinen esitelmöijä professori Marta Szebehely (Tukholman yliopistosta) tarkasteli markkinoistumista vanhusten hoidossa, jota hän luonnehti sosiaalipolitiikan pikkusiskoksi. Markkinoistumiseen hän suhtautui yleisesti ottaen kriittisesti asettaen sen anteliaan, universaalien ja verovarjoilla rahoitetun hoivavaltion vastakohtaksi. Hän vertaili Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan vanhusten hoitoa ja totesi, että Suomi ja Ruotsi ovat ottaneet liian tosissaan EU:n kilpailulainsäädännön ja sisällyttäneet lainsäädäntöönsä markkinaperusteisia toimintaperiaatteita. Suomessa ja Ruotsissa onkin Norjaa ja Tanskaa enemmän voittavia suuria monikansallisia yrityksiä. Vanhuksista on tehty markkinoilla toimivia kuluttajia. Erityisesti Norja poikkeaa tästä ja suojelee voittoja tuottamatonta sektoria.

Szebehely sijoitti sosiaalipolitiikan markkinoistumisen idean rantautumisen 1990-luvun lamaan. Tällöin kuviteltiin, että uudella julkisjohtamisella ja kilpai-

luttamisella säästetään kustannuksia ja selvitetään lamasta. Aluksi tulikin joitakin säästöjä, mutta lisääntyvä valvonta on tuottanut pidemmän päälle lisää kustannuksia. Samalla keskittyvistä hoivamarkkinoista on tullut ylikansallisen pääoman paratiisi. Palvelujen laadun paranemisesta ei ole näyttöä.

Toisen yleisluennotuksen pitänyt professori Gabrielle Meagher (Sydneyyn yliopistosta) lisäsi samansuuntaisen kritiikin kierroksia. Hän totesi, että vaikka englantilaiselta kielialueelta tulevat puhujat yleensä mielellään levittävät oppejaan muille, hänen mielestään Pohjoismaissa ei ole syytä kokeilla niin perusteellista markkinoistumista kuin mitä liberalistisen hyvinvointivaltiomallin piirissä on toteutettu. Julkinen sektori on liberalistisen hyvinvointimallin maissa, kuten hänen kotimaassaan Australiassa, residuaalinen.

Meagher keskittyi hyvinvointipalveluja tuottavien organisaatioiden käsitteelliseen erittelyyn ja markkinaperustaisten palvelujen laadunhallinnan toteutukseen liberalistisessa mallissa. Keskustelua markkinoistumisesta vaivaa sosiaalipolitiikassa yleensä tietynlainen dikotomisuus. Valtiollinen sosiaalipolitiikka ja markkinat nähdään toisensa poissulkevinä vaihtoehtoina, ja samalla keskustelussa uusinnetaan yksityisen ja julkisen jakoa. Päivien yleisidean mukaisesti tätä jakoa on syytä kyseenalaistaa ja eritellä. ”*Yksityisen ja jul-*

kisen muuttuva raja” oli päivien alaotsikko. Monet päivien esitelmöitsijät painottivat, että markkinoistumisen kritiikinkin olisi suotavaa olla monisyistä eikä dikotomioita uusintavaa. Meagher kiinnitti huomionsa kirjajaan organisatoriseen välitasoon, joka on markkinoilla yksilötoimijan ja valtion välissä. Eri organisaatioilla on erilaisia päämääriä ja organisatorisia periaatteita. Voittoa tuottamattomat organisaatiot perustuvat altruistiseen ja aatteelliseen toimintaan, kun taas voittoa tuottavissa organisaatioissa on teollinen logiikka. Organisaatiot (pikkubisnekset, kansalaisjärjestöt, sosiaaliset yritykset, suuret korporaatiot jne.) ovat myös vaihtelevasti yksityisiä ja julkisia riippuen määritelmästä. Osa niistä toteuttaa markkinataloutta ja osa taas on lähempänä julkista sektoria. On huomattava, että niitä myös johdetaan eri tavoin. Eri periaatteiden sekoittamisesta markkinoistumiseen liittyvässä rakennemuutoksessa voi tulla kaotettavaa.

Meagher antoi myös esimerkkejä liberaalisen mallin puitteissa tehdystä kömpelöstä, insinööritieteellisestä sääntelystä palvelujen laadun takaamiseksi. Viranomaiset korjaavat liian vapaiden markkinoiden sotkuja huonosti resurssoidulla laadunvarmistuksella, joka rakentuu ritualistisen tarkkailun ja alistumisen varaan. Noudatettavien sääntöjen kokoelma voi olla alkeellinen luettelo, kuten hän havainnollisti. Ei todellakaan ole mitään järkeä ensin ikään kuin vapauttaa markkinat ja sen jälkeen rakentaa sääntelyapparaatti konservatiivisen sanelupolitiikan avulla. Julkisella sektorilla olisi jo valmiiksi koettuja ja usein kunnalliseen demokratiaan perustuvia sääntelykeinoja.

Kommenttipuheenvuorossaan terveystieteen professori Juhani Lehto kertoi, ettei pidä liian laajasta termistä ”markkinois-

tuminen”, sillä markkinoita on erilaisia. Hän kysyi, olisiko markkinat mahdollista suunnitella älykkäästi. Julkisen sektorin sisällä voitaisiin kilpailu ja valinnanmahdollisuuksien tarjoaminen toteuttaa eettisesti ja asiakkaan hyvää edustaen. Tämän jälkeen hän mietti markkinoistumisen etuja ja kysyi yllättäen yksikkömuodossa ”Why market could be better?” uusintaisen sanavalinnallaan näin mieluummin dikotomisoivaa ajattelua kuin monimuotoisuutta.

Seuraavana päivänä yleisohjelmaa jatkaneen pikkuplenaarisiin osanottajat, europarlamentaarikko Sirpa Pietikäinen, tilaajajohtaja Kari Hakari ja toiminnanjohtaja Juha Pantzar olivat melko kriittisiä ja harkitsevaisia markkinoistumisen suhteen ja miettivät käytännön kokemusten valossa tätä älykkäämmän suunnittelun ideaa. Tilaaja-tuottajamallin kokonaisvaltaisesti omaksuneessa Tampereen kaupungissa-kin ollaan tilaajajohtaja Hakarin mukaan ymmärretty, että pitäisi mennä eteenpäin. Aluksi kaikkia aloja lähdettiin tuotteistamaan samalla tavalla. Nyt halutaan painottaa ”lopputuloksien ja vaikuttavuuden” eikä ”välisuoritteiden” ostamista. Markkinoistuminen sekä sekamalli yksityisen ja julkisen vastuun välillä jää kuitenkin voimaan, eikä vanhaan malliin palata kriittistä huolimatta.

Eläketurvakeskuksen tutkimusosaston päällikkö Mikko Kautto kysyi perjantain yleisesitelmässään, markkinoistuuko myös eläketurva, tuo sosiaalivakuutuksen linnake. Kysymys on hänestä hyvä, mutta monisyinen. Markkinoistumista sekä yksityisen ja julkisen vastuun suhdetta tulee analysoida vakuutus- ja riskipohjaisesti lähi- ja pidemmän ajan historiaa eritellen. Vanhuuden riskiin varautuva eläkejärjestelmä ei ole enää universalistinen

tai institutionaalinen siinä mielessä kuin nämä termit on ollut tapana sosiaalipoliitikassa ymmärtää, vaan meillä on yleistynyt selektiivinen ja tarveharkintainen tapa järjestää eläketurva. Kokonaiseläketurva on kuitenkin kattavampi, yhtenäisempi ja laajempi kuin koskaan historiassa. Teesiin markkinoistumisen ja yksityistymisen väijäämättömästä voittokulusta eläketurvan järjestämisessä Kautto vastasi esitelmässään ”ei”, mutta totesi, että niin sanotun pilariajattelun kautta eläkevaakuutusjärjestelmä on jo valmiiksi sekoitus yksityistä ja julkista.

Vakuutustieteen professori Olli-Pekka Ruuskasen kommenttipuheenvuorossa melko tarkkasilmäisesti väitettiin, että sosiaalipoliitikot pitävät markkinoistumista ”örkkien voittokulkuna”. Hän siis kritisoi markkinoiden demonisointia sosiaalipoliittisessa ajattelussa. Hän ei kuitenkaan pitänyt örkkejä täysin fiktiivisinä hahmoina, vaan hän heijasti seinälle myös hyvinvointivaltiollisen ajattelun tuhoajan, englantilaisen konservatiivipoliitikon Margaret Thatcherin kuvan. Kuva oli lisäksi höystetty hänen kuuluisalla tokaisullaan ”There is no such thing as society...”. Sen jälkeen joihinkin yksityiskohtiin liittyvään, Kauton esitelmään ja eläketurvan järjestämiseen kohdistuvaan kritiikkiin oli vaikea suhtautua, kun ei

tiennyt oliko Thatcher auktoriteetti vai pelote. Joka tapauksessa Ruuskanen kritisoi myös julkista valtaa eikä vain markkinoita ”vastuuttomuudesta”. Hän väitti muun muassa, että nykyinen pitkälti ansioidonnainen eläkejärjestelmä uusintaa ja jopa lisää eriarvoisuutta.

Päivät osoittivat, että hallitsematonta rakennemuutosta markkinoistumisen suuntaan, niin sanottua markkinoiden vapauttamista hyvinvoinnin tuottamisessa pitää varoa, sillä kilpailuttaminen sekä muulla tavoin tehostettu ja kustannustietoinen julkisjohtaminen ei aina tuo toivottavia säästöjä. Ne voivat pikemminkin johtaa kaoottiseen ja kömpelöön sääntelyyn sekä palvelujen laadun heikkenemiseen. Markkinoita ei pidä kuitenkaan demonisoida, vaan suunnitella ne älykkäästi. Yliopistollisessa sosiaalipoliitikassa tarvitaan nyt markkinoistumisen käsitteellistä erittelyä.

Sosiaalipoliitikan päivien 2013 järjestelyistä vastanneeseen järjestelytoimikuntaan kuuluivat Katja Repo (pj.), Anneli Anttonen, Liisa Häikiö, Olli Karsio, Maarit Ruotsalainen, Katri Siponen, Lina Van Aerschoot, Saara Kristiansson ja Tiina Veiler.

Anttonen Anneli,
Haveri Arto,
Lehto Juhani
Palukka Hannele
(toim.)

JULKISEN JA YKSITYISEN RAJALLA
Julkisen palvelun muutos

391 s.
32 €

MYynti:

kirjamyynti@juvenes.fi

<http://granum.uta.fi>

Viime vuosituhanen loppupuolella alkanut palvelutoiminnan muutos muokkaa julkisen sektorin tuottamia, rahoittamia tai erityissäädöksiin ohjaamia palveluja. Muutos vaikuttaa palvelujen käyttäjien asemaan ja palvelujen tuottamisen ja rahoittamisen tapoihin.

Kirjassa Tampereen yliopiston eri tieteenaloja edustavat tutkijat käsittelevät julkisen sektorin tuottamien, rahoittamien ja erityissäädöksiin ohjaamien palvelujen muutosta palvelujen käyttämisen, hallinnan, johtamisen ja ohjaamisen näkökulmasta. Kirja soveltuu oppikirjaksi korkeakouluopiskelijoille ja palvelutoiminnan johtamisesta, kehittämisestä ja tuottamisesta vastuussa oleville sekä yhteiskunnallisesta keskustelusta kiinnostuneille kansalaisille.